

Büntető populizmus vs. büntető nacionalizmus: Kriminálpolitika Kelet-Közép-Európában

KEREZSI Klára¹

Ez a tanulmány a kelet-közép-európai (KKE) régió országainak kriminálpolitikai fejlődését vizsgálja. Az elemzés kiterjed a kriminálpolitika alakulását jellemző értékekre és megközelítésekre, megvizsgálja, hogy a kelet-közép-európai kormányok milyen politikai és szakpolitikai eszközöket használnak politikai céljaik eléréséhez, valamint rávilágít a régió kriminálpolitikájának jellemző sajátosságaira. Hasonló kezdetek jellemezték ezeket az országokat a szuverén nemzetállam létrehozásában, valamint a kommunizmussal kapcsolatos tapasztalataikban. A piacgazdaságra való átállásuk nagyjából egyszerre ment végbe, és az uniós struktúrákhoz való alkalmazkodás nehézségei is közősek voltak. A posztkommunista országokban hasonlóan meghatározó vonás volt a formális intézményekbe vetett bizalom hiánya. A rendszerváltás során hatalomra került elit hibázott, amikor a térség országaiban a büntető igazságszolgáltatás működését csak az emberi jogok szemszögéből vizsgálta, és nem vette figyelembe a társadalmi változások szociálpszichológiai következményeit. Akkor még nem lehetett előre látni, hogy a populista politikusok „túlkínálata” nemcsak a kelet-közép-európai országokat fogja jellemezni az ezredfordulón. Három évtizeddel az államszocializmus bukása után a populizmus és a nacionalizmus politikai fogalmai, valamint a kriminálpolitikához való kapcsolódása segít tisztázni, mi jellemzi a kelet-közép-európai országok büntető igazságszolgáltatási rendszerét.

Kulcsszavak: Kelet-Közép-Európa, kriminálpolitika, büntető igazságszolgáltatási politika, büntető populizmus, migráció, börtönnépesség

„The past is never dead. It's not even past.”
William Faulkner

A kelet-közép-európai országok jellemzői

Kelet-Közép-Európának (KKE) többféle földrajzi, politikai és kulturális értelmezése is létezik, jelen elemzésnél elsősorban Közép-Európa volt szocialista országaira gondolunk. A régió posztkommunista országai az 1990-es évek elején demokratizálódtak

¹ Az MTA doktora, professor emerita, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, e-mail: kerezsi.klara@uni-nke.hu

(és rendszerváltáson mentek keresztül). A kriminálpolitikai trendek felvázolásánál az alábbi országokat lehet számbavenni: Csehország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia. A vizsgálatnál Horvátországot mellőztük, mert viszonylag későn (2013-ban) csatlakozott az EU-hoz, így túl rövid az időkeret a szakpolitikai folyamatok alakulásának értékelésére. Szerbiát pedig azért hagytuk ki, mert az ország közelmúltjának történetét Jugoszlávia legnagyobb államaként betöltött szerepe jellemzi, csak 2009 végén nyújtotta be az EU-hoz való csatlakozási kérelmét, és 2012 tavaszán kapta meg a tagjelölt státuszt. Ezzel szemben Bulgáriát bevettük a vizsgálandó országok közé, mert politikai gyakorlata erősen hasonlít más kelet-közép-európai országok hagyományaira, 2007-ben lett az EU tagja, és csatlakozásával vállalta, hogy követi az EU-tagsággal járó értékrendet és szervezeti elvárásokat.

Késleltetett társadalmi fejlődés

Berend T. Iván szerint a KKE-országokat meghatározó jellemző tulajdonságok kötik egy területté a régió országait. Ez a térség – a Nyugattal ellentétben – jelentős késéssel csatlakozott Európához, a kereszténységhez és az államalapításhoz. Később évszázadokon át idegen uralom alatt állt, mint például az orosz térséget uraló mongol-tatár megszállás és a Balkánt nyolc évszázadon át vezető oszmán-török hódítás. Az államhatalom korrupció segítségével történő megcsalása és kijátszása – mivel az államhatalom idegen volt – ezekben az országokban egyenesen hazafias erénynek számított.² A reneszánsz és a felvilágosodás szinte elkerülte ezt a vidéket. A modern korban – kisebb megszakításokkal – autokratikus elnyomó rezsimiek uralták, ellentétben a Nyugaton kialakult liberális demokráciákkal.³ A térség országaiban nemcsak a kommunizmus történelme volt közös, hanem a demokrácia és a kapitalizmus működése is jellegzetesen kelet-európai vonásokat mutat.

A régió országai történelmi hovatartozásuk alapján különféle csoportokba sorolhatók:

1. Az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozás (Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia).
2. Lengyelország csak részben sorolható ide, mivel Galícia az egyetlen tartomány, amely valaha is része volt az Osztrák–Magyar Monarchiának.
3. A Lengyelországot, Csehországot, Magyarországot és Szlovákiát magában foglaló visegrádi csoportban azonban a gazdasági és társadalmi szempontok viszonylag elszigeteltek a politikai átmenetektől.
4. Ugyanakkor a korábban a „volt Jugoszláviához” tartozó országok (Horvátország, Szerbia, Szlovénia) állampolgárai igen magas szintű egyéni szabadságot

² BEREND 2021.

³ BEREND 2021.

és mobilitást élveztek. Két eszközt működtettek: a fejlesztési együttműködést és az emberi jogi és demokratizálódási politikát.⁴

A KKE-régió gazdasági fejlettsége a nyugat-európai átlag 36%-a. A kelet-közép-európai országok intézményi hatékonysága kisebb, a civil társadalom fejletlenebb, a demokratikus hagyományok pedig gyengék. Egyes országok már az 1980-as évek második felében változásnak indultak, gazdasági válság és növekvő munkanélküliségi ráta kísérte a demokratizálódást. Úgy kellett a piacgazdasági viszonyokat megismertetni, sőt elfogadottá tenni az emberek körében, hogy azok jelentős része egzsztenciálisan vesztesévé vált a kapitalizmusra való átállásnak és közvetve a demokratizálódásnak.⁵ A régión belül országonkénti eltérések vannak, de Kelet-Közép-Európa nagyon is létezik alacsony gazdasági fejlettségével, diktatórikus megoldásokra hajlamos uralmával, korrupciótól sújtott társadalmával és az emberi jogok megsértésével.⁶

Az elmúlt évtizedben elmosódtak a határvonalak a mérsékelt jobboldal és a radikális jobboldali politika diskurzusai között. Kelet-Közép-Európa a közelmúltban a nacionalizmus, az illiberalizmus és az intolerancia újraéledésének referenciapontjává vált. Szélsőjobboldali populisták erők veszélyeztetik a kisebbségek és a marginalizált csoportok jogait és szabadságait, megingatják a régióbeli demokratikus rendszerek igazságügyi-politikai kereteinek alapjait is, és a demokratikus civil társadalom terei szűkülnek.⁷ A populisták kormányok tekintélyelvű változásokat kényszeríthetnek ki, a hatalmon lévő populisták pedig erodálták a liberális demokrácia formális intézményeit, valamint normáit és értékeit.⁸

A büntetőpolitika fejlődését e változás fényében kell szemlélni. Kutatások igazolják, hogy a strukturális, kulturális és intézményi tényezők meghatározzák a kriminálpolitika fejlődési irányát. Lacey és munkatársai szerint két változásnak van jelentősége: 1. A tudásalapú gazdaságokban csökkent a bűnözés, viszont úgy tűnik, hogy a tudásalapú gazdaságok növekedésének vesztesei világszerte fogékonyak a populisták politikára.⁹ 2. Kihívást jelent a meglévő modellek adaptálása vagy új modellek létrehozása annak magyarázatára, hogyan határozzák meg a büntetőpolitikát a feltörekvő gazdaságokban és az olyan átmeneti rendszerekben, mint például Dél-Amerika, Dél-Afrika és Kelet-Európa.¹⁰ A jelenlegi ok-okozati mechanizmusok megértése hasznos lehet számunkra a következő évtizedekben.

⁴ FATIC 1997.

⁵ FRICZ 2014.

⁶ BEREND 2021.

⁷ *10+1 Good Practices in Preventing Intolerance, Discrimination, and Group Hatred in Central and Eastern Europe.*

⁸ GRZYMALA-BUSSE 2019.

⁹ LACEY-SOSKICE-HOPE 2018.

¹⁰ GALLO 2015.

Bűnözés a régióban

A kelet-közép-európai országok bűnözési helyzete kritikus politikai kérdés volt a demokráciába való átmenet korai szakaszában. Ebben a viharos időszakban a rendőrség által nyilvántartott bűncselekmények száma megkétszereződött. Egyes kategóriákban a növekedés meghaladta a korábbi értékek nyolcszorosát. A közvéleményt megriasztotta a bűnözés növekedésének gyorsasága. A régió lakóinak rövid idő alatt kellett szembenézniük a bűnözés fellendülésével, amelyhez Nyugat-Európának két évtizede volt alkalmazkodni. Magyarországon például a bűnözési ráta (10 ezer lakosra 410–450 bűncselekmény jutott) nem volt magasnak mondható. A növekedés üteme volt aggasztó. Emelkedett a vagyon elleni bűncselekmények – lopás, betörés, rablás – száma. A nyolcvanas években a csalások aránya a bűnözésben 3–4% volt; jelenleg ez körülbelül 20%, és meghatározó szerepe van a bűnügyi statisztikákban. Minden 10. regisztrált jogsértés a közrenddel volt kapcsolatos, mint például vandalizmus és kábítószerrel való visszaélés. A hivatalos bűnözési statisztikák nem tükrözték a szervezett bűnözés mértékét, amit más módszerekkel is nehéz volt megbecsülni. Ez is az oka volt annak, hogy a vagyon elleni és a közrend elleni bűncselekmények az összes bejelentett bűnesetek közel 90%-át tették ki. Az 1990-es években a magas bűnözési ráta a korábbinál jóval alacsonyabb börtönbüntetéssel járt együtt. Az elkövetők, különösen a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték aránytalanul nagy számban a társadalom legalsó rétegeiből kerülnek ki.¹¹

Az ezredfordulón már jól látszott, hogy – a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan – a régióban is jelentősen csökkent az ismertté vált bűnözés.¹² Viktimizációs vizsgálatok folyamatosan csökkenő viktimizációs indexről számoltak be, kivéve a családon belüli és a kapcsolati erőszakos cselekményeket. A bűnözés visszaszorulása magyarázható a demográfiai változásokkal: az európai társadalmak népessége előregedőben van, a bűnelkövetés pedig főként a fiatal férfiak jellemzője. Kétségtelenül hatékonyabbá vált a rendőri munka a bűncselekmények elkövetőinek azonosítása és elfogása terén. Emellett kifejlődtek a bizonyítékgyűjtés új technikai módszerei is, a DNS-vizsgálatok, a videómegfigyelés, és ezzel megnövekedett az elkövető elfogásának lehetősége. Társadalmi változások is közrejátszottak: a fiatalok tovább élnek együtt a szüleikkel, az EU-ban például a 25–34 évesek 28%-a él még otthon. Szélesebb körben áll a technikai védelem a lakosság rendelkezésére: a házak riasztóval és térfigyelő rendszerrel védettek.¹³

Mindezzel együtt a bűnözés nem tűnt el – csak megváltozott. A terrorcselekmények ritkák, de rendkívül veszélyesek. A gazdasági bűnözést nehéz felderíteni, mivel ehhez felkészült nyomozók szaktudására van szükség. Ráadásul a modern társadalmi élet legfontosabb terepe az internet, amely a kiberbűnözést hozta magával. A csökkenő bűnözésre utaló adatok ellenére a régió országainak lakosai a bűnözés

¹¹ FAIR–WALMSLEY 2021; AEBI–TIAGO 2018.

¹² KEREZSI 2020.

¹³ Where Have All the Burglars Gone? 2013.

elleni küzdelemben a büntető megközelítést részesítik előnyben. Ugyanakkor a bűnözési ráta csökkenésére tekintettel megalapozatlanok a politikusok bűnözési kockázattal indokolt szigorító bűnügyi szlogenjei.¹⁴

A kriminálpolitika fogalmi kérdései

Vámbéry Rusztem 1907-ben a kriminálpolitikát a büntetőjog előkészítésére szolgáló tudomány és a bűnözés elleni küzdelem taktikájának ötvözeteként határozta meg. Óva intett a kriminálpolitikai eszközök túlzott használatától:

„(...) az államnak a lehető leggondosabbnak kell lennie, hogy elkerülje a büntetendő cselekmények szükségtelen elszaporodását. A büntető hatalom túlfeszítésének mindig fennáll a veszélye, nemcsak azért, mert a büntetés kétélű fegyver, amelynek alkalmazása az államra is terhet ró, hanem azért is, mert a favágásra használt kard nem hajlandó szolgálni a háborúban.”¹⁵

Vámbéry meghatározása ismerős a büntetőjogászoknak is, ugyanis nagy hasonlóságot mutat Feuerbach megfogalmazásával, amely szerint a kriminálpolitika olyan „törvényalkotói állambölcsesség, amelynek feladata a büntetőjog megalkotásának előkészítése”.¹⁶

E tanulmány célja, hogy keretet adjon a büntető igazságszolgáltatási politikát meghatározó társadalmi, gazdasági és politikai folyamatok elemzéséhez. A liberalizmus, a racionalizmus és a humánus értékeit hangsúlyozzák az országok, amikor bűnüldözési politikájukat és büntetőjogi szankciórendszerüket kialakítják. Az emberi jogok és a humanitárius megfontolások alapvetők ebben az összefüggésben – véli Lahti.¹⁷

A retrospektív tudománytörténeti elemzés mindig megmutatja a paradigmaváltás fordulópontját, amikor az új tudományos eredmények új szakpolitikai irányokat és új szakmai eszközök megfogalmazását kényszerítik ki. Így volt ez a 20. század elején, amikor a kriminológia új kutatási eredményei büntető igazságszolgáltatási reformokat indítottak el. Az akkori paradigmaváltást a bűnözésnek a szabad akarat filozófiai álláspontján alapuló értelmezése és a bűnözés okainak társadalmi meghatározottsága közötti konfliktus felismerése váltotta ki. Megjelenítette ugyanis a „formális” törvény előtti egyenlőség és az „informális” társadalmi és emberi feltételek közötti konfliktust a büntető igazságszolgáltatás működésében. Akkor ez még nem látszott ennyire egyértelműnek. Bebizonyosodott viszont, hogy a büntetőjog új jogi és intézményi megoldásai akkor jelennek meg, amikor a hagyományos igaz-

¹⁴ RZEPLIŃSKA 2020.

¹⁵ VÁMBÉRY 1907 [1988: 19].

¹⁶ FEUERBACH 1847: 40, idézi: HOLLÁN–PALLAGI 2018: 5.

¹⁷ LAHTI 2020.

ságszolgáltatás tehetetlen, és már nem képes az aktuális elvárásoknak megfelelően működni. Ez ma sincs másként.¹⁸

A bűnözés mint társadalmi vagy erkölcsi dráma

A bűnelkövetés drámája mindenkit érint: az áldozatot, az elkövetőt és a közösséget. A 20. század elején ez a darab társadalmi drámaként jelent meg. A társadalmi körülmények kényszerítő erejének drámájaként volt értelmezhető, ami paradigmaváltást eredményezett a bűnelkövetőről való gondolkodásban, és előhozta a társadalmi körülmények jogi értékelésének szükségességét. Balogh Jenő igazságügy-miniszter (1913–1917) így fogalmazott: „Korunknak is megvannak azok a szörnyetegei, melyek évről-évre az elhagyatottabb társadalmi osztályok tagjainak, különösen az elzüllesnek kitett fiatalokéknak egészségét, becsületét, szabadságát, sokszor egész egyéniségét tönkreteszik. A nyomor és a criminalitás csak kettő ezen szörnyetegek közül.”¹⁹

A bűnözés dráma a 21. században is, de ma már inkább érzelmi (erkölcsi) dráma, és ez újabb paradigmaváltást indukált a büntetőjogban: az érzelmekre helyezte a hangsúlyt. A rendszerváltás után a kelet-európai gazdasági és társadalmi átalakulások fókuszában elsősorban az átalakulás gazdasági dimenziója és jogi feltételeinek megteremtése állt, viszont a morális és pszichológiai tényezők nem kaptak kellő figyelmet. Pedig a kriminálpolitika nagyon sokat „tud” az érzelmek kulturális és szociálpszichológiai vonatkozásairól: érzelmeket közvetíthet, indulatokat válthat ki, és kihasználhatja a morális pánik okozta társadalmi felháborodást.²⁰ A büntetési rendszer nem lehet közömbös a súlyos bűncselekmények iránt, és szolidaritást kell mutatnia az áldozattal. Ráadásul a hagyományos igazságszolgáltatás nem lehet teljesen érzelemmentes, a helyreállító igazságszolgáltatás alapvető lényege pedig az érzelmekkel való működés. A 21. század elején szoros összefüggés van az ítélelhozatal és a közvélemény punitivitása között: egy merevebb büntetőpolitikát folytató országban a közvélemény is inkább a szigorúbb büntetéseket részesíti előnyben.

¹⁸ KEREZSI 2012.

¹⁹ BALOGH 1906: 30.

²⁰ Stanley Cohen dolgozta ki a morális pánik fogalmát. Morális pánikról akkor beszélünk, ha egy meghatározott embercsoport vagy egy adott csoporthoz kapcsolódó jelenség más társadalmi csoportok tagjai számára veszélyt jelent az adott társadalom működési rendje (a hagyományos életforma, az alapvető értékek rendje vagy a megkonstruált, konszenzusos valóság) számára. A média szenzációs és leegyszerűsítő bemutatása nyomán könnyen azonosíthatóvá válik a fenyegetést hordozó csoport. A média ezen tevékenysége hiteles megoldásokat sürgető közhangulatot teremt. Erre a követelésre a hatóságok jogi szigorításokkal válaszolnak. COHEN 1972.

Büntető populizmus és büntető nacionalizmus

A felvilágosodás hozta a tudomány, a racionalitás és a szakértői tudás elismerését, ezzel biztosította, hogy az értelem felülmúlja a józan ész a politika alakításában. Napjainkban viszont a politikai populizmus azzal fenyeget, hogy véget vet magának az értelemnek, a modernitás alapkövének,²¹ a büntető populizmus pedig felülírja a tudományos gondolkodás korábban elfogadott kereteit.²² A „józan észre” hivatkozás a büntetési rendszer érzelmi alapú punitivitását eredményezte. A kriminálpolitika populista értelmezése elutasítja a „liberális” bírák és kriminológusok szakértői tudását, és a közbeszéd és a média „józan eszével” értelmezi és igazítja ehhez a „józan észhez” a jogszabályi tartalmakat.²³ El kell fogadnunk, hogy annak az időnek vége, amikor a kriminálpolitikai rendszerek a kriminalisták és kriminológusok kizárólagos ellenőrzése alatt álltak. A büntető populizmus a társadalom egy olyan szegmensének reakciója, amely nem ért egyet a nyugati büntetési rendszerek 20. század vége óta kialakult fejlődésével, mert ezt a fejlődési irányt a liberálisok által támogatott erkölcstelen intézkedéseknek tulajdonítja. A büntető populizmust a kriminalizálás körének kiszélesítése, a büntetési keretek bővülése és a szigorúbb büntetés-végrehajtási gyakorlatok jellemzik.²⁴

A változás váratlanul, de nem előzmények nélkül történik. Néha ez a pillanat önmagában is jelentős társadalmi változás; máskor nem egy eseményről, hanem egy folyamatról van szó, amely apró, olykor jelentéktelen eseményekből fakad, amit intézményrendszerek és társadalmi-kulturális hagyományok változása idéz elő. Először is, a 2008-as globális pénzügyi válság hatása nagymértékben rontotta a globalizáció gazdasági biztonságát. Másodszor, az egyéni és nemzeti identitást fenyegető veszélyeket az emberek tömeges mozgása indukálja szerte a világon. Amint ez megtörtént, a bűnözéssel kapcsolatos aggodalmak összekeveredtek a „különbözőséggel” és a „mással” kapcsolatos aggodalmakkal – idegennek, külföldinek vagy bevándorlónak lenni, legyen az legális vagy egyéb, az egyik legerősebb szimbólummá vált.²⁵

Három évtizeddel az államszocializmus bukása után a populizmus és a nacionalizmus politikai koncepciói, valamint a kriminálpolitikához való kapcsolódása segít megérteni, mi történik ezekben a kelet-közép-európai országokban a büntető igazságszolgáltatás terén. A kriminálpolitika válaszainak tanulmányozása korábban sem került el a büntetőjogászok és a kriminológusok figyelmét. A gazdag nemzetközi szakirodalomból Franz von Liszt, Nils Jareborg, illetve a hazai szakemberek közül Irk Ferenc, Gönczöl Katalin, Ligeti Katalin, Lévy Miklós és Pallagi Anikó munkáit szükséges megemlíteni.²⁶

²¹ PRATT–MIAO 2017.

²² PRATT–MIAO 2017.

²³ MATUS 2023.

²⁴ GETOŠ KALAC – FEUERBACH 2023.

²⁵ PRATT–MIAO 2017.

²⁶ LISZT 1905; JAREBORG 1995; IRK 1993; GÖNCZÖL 2022; LIGETI 2006; LÉVAY 2020; PALLAGI 2014.

Habár a szakirodalom sokféleképpen értelmezi a büntető populizmus jelenségét, egyetlen javaslat sem kísérli meg, hogy meghatározza azt a „küszöböt”, ameddig egy büntetőjogi reform legitim és szükséges, és mikortól válik populistává vagy konttraproduktívvá. Kevés, ha van egyáltalán, empirikus bizonyíték arra, hogy indokolt az elkövetők szélesebb körű kriminalizálása és a büntetési keretek növelése, vagy szükséges lenne a szigorúbb büntetési gyakorlat kialakítása. Pratt szerint a büntető populizmus a büntetési hatalom drámai átkonfigurálását jelenti, ugyanis „alapvetően átalakítja a büntető hatalom érvényesülésének dinamikáját, azzal, hogy megdönti a háború utáni büntetőpolitikát irányító feltételezéseket”,²⁷ amelyben szerepe van a büntető hatalom eltolt tengelyének; a megváltozott médiaszerepeknek; az áldozat(tá válás) kulturális és politikai jelentőségének és a büntető hatalom tekintélyelvű irányultságának. Politikai logikaként a populizmus természetesen kapcsolatban van a demokrácia „liberális” aspektusaival: az alkotmányossággal, a jogállamisággal, a hatalommegosztással és az emberi jogok védelmével. A populista politika veszélyes következményei, a politika polarizálódása és a demokratikus normák eróziója veszélyes mind a kriminálpolitikában, mind a bűnözés elleni küzdelemben. Boda és szerzőtársai szerint „[a] büntető populizmus olyan büntetőpolitikának tekinthető, amelynek fő célja a közvélemény vélt vagy valós elvárásainak való megfelelés és ezáltal politikai népszerűség szerzése”.²⁸ Daems ezt úgy fogalmazza meg, hogy a büntető populizmus olyan diskurzus, amelyet az áldozatok nevében történő, büntetésre való felhívás jellemez.²⁹ Radics és Ciocchini Brazília példáján keresztül mutatja be, hogy amikor a „törvény és rend” követelménye illiberális politikai intézmények révén és aránytalan globális nyomás alatt valósul meg, azt egyenlőtlenség, rasszizmus és túlzott erőszak követi.³⁰

A kormányzati politika populista stílusa megerősíti a büntető populizmus gyakorlatát a kelet-közép-európai régió országaiban. 9/11 után a nyugati országok kormányai kivételes bűnügyi politikát fogadtak el az állam és a társadalom létét veszélyeztető, veszélyes bűnügyi jelenségek (terrorizmus, kábítószer-kereskedelem) leküzdésére.³¹ A vizsgált régióban a jogállamiság és a demokrácia védelmére irányuló érveléssel a kormányzati intézkedések megszilárdították a vészhelyzeti büntetési kultúrát: a rendre és a biztonságra hivatkozva korlátozzák az emberi jogokat, és a politikai napirendekkel háttérbe szorítják a gazdasági és társadalmi igazságosságot.

Az elmúlt években a kelet-közép-európai országok inkább a kirekesztés, mint az integráció és a társadalmi befogadás hagyományait gyakorolták, míg a nyugat-európai államokban inkább a büntetéstani jólléti elvek gyakorlata volt jellemző. Az is tény azonban, hogy a welfare-izmus soha nem vált a kelet-közép-európai országok büntetőpolitikájának lényegévé. Ebben a régióban a segítség és a támogatás – már ha

²⁷ PRATT 2007: 35.

²⁸ BODA et al. 2014: 70.

²⁹ DAEMS 2007.

³⁰ RADICS–CIOCCINI 2023.

³¹ ITURRALDE 2008.

volt ilyen – tartósan beágyazódott a kontrolleszközökbe. Úgy tűnik, hogy ezekben a társadalmakban a rendfenntartásnak, a bebörtönzésnek és a büntetés-végrehajtásnak van prioritása a társadalmi rend fenntartása során. A büntető populizmus megjelenése nem a végpontja és nem is korlátja a populizmusnak és következményeinek a modern társadalomban. A rendpárti³² gondolat egyre gyakrabban jelenik meg a kelet-közép-európai országok politikájában.

Vanessa Barker vezette be a *büntető nacionalizmus* fogalmát. A fogalommal feltárta a büntető hatalom strukturális képességét a politikai tekintély megteremtésére és újratermelésére, valamint kommunikációs képességét az elkövetők társadalmi tagságának megvonására. A büntető nacionalizmus kényszerítő eszközöket (kiutasítás, kirekesztés, kriminalizálás és büntetés) alkalmaz, amikor a tömeges mobilitásra reagál, amely jelenséget a társadalmi rendet veszélyeztető fenyegetésnek, nem pedig a jogok politikai megnyilvánulásának tekinti. A büntető nacionalizmus a kényszerítő büntető igazságszolgáltatási eszközökre támaszkodik a nacionalista célok elérése érdekében, különösen a jóléti állam eredményeinek megőrzésére.³³

A büntető nacionalizmus Haney-féle definíciója³⁴ a neoliberális punitív morálitást ötvözi a rasszista nacionalizmussal. Haney úgy látja, hogy a büntető nacionalizmussal sikeresen tudták kezelni a társadalmi bizonytalanságot a közép-európai régió országaiban a rendszerváltás után.³⁵ Határozottan inspiráló értelmezés! Azt viszont tudnunk kell, hogy a politikai narratívák szintjén éppen ezt akarták elkerülni a kelet-európai országok az 1990-es évek táján, tudván, hogy a régió történelmében a nacionalizmus veszélyes következményei már korábban is megjelentek. Visszatekintve a harminc évvel ezelőtti fejleményekre, Haney-nek kétségtelenül igaza lehet. A rendszerváltás körül feléledő/feléllesztett nacionalizmus valóban a „sikeres megoldások” közé tartozhatott volna(!): kicentizett mértékben kiváló módon kezelhette volna az emberek bizonytalanságérzetét, az államtagsággal kezelve/helyettesítve a szociális biztonság területén tapasztalt veszteségeket. Amikor a kelet-közép-európai országokban a rendszer megváltozott, valószínűleg hiba volt a büntető igazságszolgáltatást jóhiszeműen csak az emberi jogi szemszögből szemlélni, és nem venni figyelembe a lehetséges szociálpszichológiai következményeket. Az is tény viszont, hogy a populista politikusoknak az ezredfordulóra kiteljesedett „túltermelődése” (és nem csak a régióban) megjósolhatatlan volt.

A másik szempont, amely megmagyarázhatja a nacionalista kártyát kijátszó régiós kormányok sikerét, a történelmi kudarc volt. Az Osztrák–Magyar Monarchia részeként a térség országai nem tudták „bizonyítani”, mennyire sikeresek független államként. A szocializmus idején a szovjet elnyomás alkalmazkodásra kényszerítette a régió államait. Sem az egyéni, sem a nemzeti hübrisz nem tudott kibontakozni egy kollektivistá rendszerben. A rendszerváltással a térség országai nemzetállamokként

³² GEVA 2018.

³³ BARKER 2017.

³⁴ HANEY 2011.

³⁵ HANEY 2016.

is megmutathatták értékeiket. Nem véletlen, hogy a régióban egyre kisebb államok alakultak ki, biztosítva ezzel a homogén nemzeti közösséget (például Csehszlovákia vagy Jugoszlávia felbomlásának következtében).

A büntetőpolitika mint közpolitika

A büntető igazságszolgáltatási rendszerek hagyományosan szorosan kapcsolódnak az államhatalomhoz és annak értékrendjéhez, és tükrözik a bűnözésről és az elkövetőkről alkotott felfogás változásait. A 19. század elején a bűnözőkre úgy tekintettek, mint akik csak a perifériára szorult társadalmi csoportokból kerülhetnek ki: csavargók, koldusok, banditák és hasonlóak. A következő években a felfogás megváltozott, és azóta is folyamatosan módosul. Az elkövetőkre néhány évtized múlva úgy tekintettek, mint egyénekre, akiket meg kell váltani, később a társadalommal szemben álló veszélyes osztálynak tűntek, majd olyan személyeknek, akiket oktatással, képzéssel vagy kezeléssel kell segíteni.³⁶ Nils Christie a büntetéstani változásokat a tetтарыos büntetőjogi klasszicizmus és a pozitívizmus között oda-vissza járó ingaként fogta fel.³⁷ A bűnözés kezelése azonban egészen az 1970-es évek elejéig nem vált pártpolitikai kérdéssé, habár bizonyos témakörök – például a halálbüntetés megítélése – mindig ellentmondásos volt.

A közpolitikák és az igazságszolgáltatás kialakítása elengedhetetlen a jó kormányzáson, a társadalmi igazságosságon és a szolidaritáson alapuló fenntartható fejlődés eléréséhez.³⁸ A közbiztonság csak kiegyensúlyozott, racionális és hatékony büntető igazságszolgáltatási politikán alapulhat.³⁹ A bűnözés elleni küzdelem nem kezelhető hatékonyan csupán a büntetőjog alkalmazásával. A kriminálpolitika eltér a közpolitika többi területétől, mert a politikai döntések az állampolgárok szabadságát és szabadságjogait, valamint az ország szuverenitását érintik.

A kriminálpolitikát ma három különböző aspektusban értelmezzük: először mint (szűk) értelemben vett politika a bűnözés elleni küzdelemben; másodszor mint bűnüldözési jogalkalmazás (politikai gyakorlat); harmadszor mint komplex tudományterület (büntető anyagi és eljárásjog, közigazgatás, kriminológia, politológia, szociológia, menedzsmentelmélet stb.).⁴⁰

Négy fő magyarázó paradigma alakítja a kriminálpolitikát: a bűnözés, a társadalom kulturális dinamikái, a gazdasági struktúrák és érdekek, valamint a különböző politikai gazdaságok szervezeti különbségei.⁴¹

1. A bűnözési ráta növekedése a bűnügyi politika és a bebörtönzési arány növekedésének kritikus meghatározója. Ezeket a tendenciákat nem szabad társa-

³⁶ EMSLEY 2007.

³⁷ CHRISTIE 1981.

³⁸ GALEV et al. 2011.

³⁹ VILKS 2019.

⁴⁰ EFREMOVA et al. 2019.

⁴¹ LACEY-SOSKICE-HOPE 2018.

dalmi, politikai, intézményi és történelmi kontextusuk figyelembevételével megvizsgálni.

2. Az összehasonlító szakirodalom másik vonulata azokra a kulturális különbségekre összpontosít, amelyek alakították a büntetőpolitika fejlődésének történetét. A büntetés-végrehajtási politika és a büntetési gyakorlatok körüli kulturális dinamika segíthet megérteni, hogyan alakulnak a politikai preferenciák, és hogyan stabilizálódhatnak az egyes politikák még olyan anyagi feltételek mellett is, amelyekről úgy gondolják, hogy befolyásolják vagy aláássák a logikát.
3. A büntetőpolitikát a gazdaságon belüli anyagi, strukturális erők is befolyásolják. Rusche és Kirchheimer amellezt érvel, hogy a büntetésnek strukturális szerepe van a munka szabályozásában: a kapitalista gazdaságban a büntetés a munkaerő tartalékseregének fegyelmezésére szolgál, vagy mai szóhasználat-tal a társadalmi marginalitás szabályozására.⁴²
4. A strukturális gazdasági feltételek a változó technológiai rezsimek kontextusában kritikus paramétereket határoznak meg a döntéshozók számára, és azonnali feltételeket szabnak a bűnözésnek és a büntetőpolitika fejlődésének.

Az 1970-es évektől kezdődően még a fejlett democráciákban is megnövekedett a kiszabott szabadságvesztés-büntetés tartama, és intenzívebbé váltak a korlátozó elemei a nem szabadságelvonnással járó büntetéseknek is.⁴³ Garland szerint visszatért a szigorúbb büntetési gyakorlattal jellemezhető kriminálpolitika: óriási mértékben bővültek a büntetés-végrehajtási rendszerek mind a személyzetet, mind a költségvetési forrásokat illetően, és kiterjedt börtönépítési programok kezdődtek.⁴⁴ A kelet-közép-európai régióban ez a bűnügyi politika nem tekinthető „visszatérésnek”, mert ez a megközelítés itt soha nem halványult el; a kormányzati kriminálpolitika inkább a társadalmi kontrollon, mint a szociális jóléten alapult.

Az elmúlt három évtizedben a büntetés elveinek ütközése uralta a közpolitika valóságát. A jogalkotók olyan narratívát hoztak létre, amelyben a megtorlason és a bosszún kívül más elvek beemelése gyakorlatilag lehetetlenné vált. A gyakorlati megfontolások hiánya sok esetben jelentősen megnövelte a szakpolitikai költségeket.⁴⁵

Bűnügyi politika a kelet-közép-európai régió országaiban

A Szovjetunió felbomlása után, amely a térség korábbi rezsimeji számára az ideológiai ernyőt biztosította, a kelet-közép-európai országok lakosait a biztonság- és társadalom-ellenőrzés politikai kérdései foglalkoztatták, és úgy tűnt, kevésbé érdekelték

⁴² RUSCHE 1978; RUSCHE–KIRCHHEIMER 1939.

⁴³ LACEY–SOSKICE–HOPE 2018.

⁴⁴ GARLAND 2001.

⁴⁵ STEEN–BANDY 2007.

őket a kriminálpolitikai kérdések. Az 1990-es évek körül a kelet-közép-európai régió országai gyors és kiterjedt társadalmi-gazdasági változásokon mentek keresztül, ami a bűnözés növekedésével járt. Ennek ellenére a demokratikus átmenet első időszakában a régióbeli országok kriminálpolitikájának lényeges jellemzője volt, hogy a növekvő bűnözésre is racionális, humánus, az emberi jogok által vezérelt kriminálpolitikai válaszokat adtak. A bűnözés tendenciája továbbra is komoly aggodalomra ad okot, habár a bűnözés mértéke jelentősen csökkent. A térség országában lezajlott társadalmi változások jól tükrözik a biztonsági válságot, amelyben a lakosság bűnözéstől való félelme nagyobb, mint amit a tényleges bűnügyi helyzet indokolna. Az alábbiakban áttekintjük azokat a társadalmi és jogi változásokat, amelyek a kriminálpolitikai válaszok milyenségét határozzák meg az adott országban.

Bulgária

1991-ben az új bolgár alkotmány kimondta a hatalmi ágak szétválasztásának és az igazságszolgáltatás függetlenségének elvét. Mivel az igazságszolgáltatás működése tökéletlen maradt, a 2007-es újabb alkotmánymódosítás megerősítette az igazságszolgáltatás függetlenségét, pártatlanságát és elszámoltathatóságát. A kommunista rendszer bukása után az új politikai rezsim megpróbálta liberalizálni az ország gazdaságát. Tíz évvel később az országot politikai instabilitás, példátlan infláció és csődök, magas munkanélküliség és szegénység jellemezte. Bulgária 1989 utáni demokratikus és piacgazdasági átalakulása lassú volt, mivel a kommunista politikai elit az újraelosztás révén gazdasági elitte alakult, és közvetett ellenőrzést gyakorolt az állami tulajdon felett. Az ország súlyosan megszenvedte a 2009-es recessziót; azóta fokozatosan magához tért, de továbbra is lassan fejlődő állam. Az ország fejlődését befolyásoló fontos tényező a 2007-es EU-csatlakozás.⁴⁶

Bulgáriában az elmúlt évtized nagy részében a büntetőpolitika a nyilvános vita középpontjában állt. Az ország büntető igazságszolgáltatási rendszerét és politikáit intenzív külső vizsgálatnak vetették alá öt évvel az EU-csatlakozás után,⁴⁷ ami a büntető igazságszolgáltatást és a büntetőpolitikát erősen átpolitizált témává tette. Ezen a területen időszakonként morális pánik érzetét keltették az Európai Bizottságnak az ország bűnözés és korrupció elleni küzdelemre irányuló erőfeszítéseiről szóló értékelései. A régió többi országához hasonlóan a bolgár vállalkozók is „ördögi körben” működnek, amelyben nem lehetnek teljesen függetlenek a korrupciótól. A gyenge formális intézmények és az alacsony szintű vállalkozói kultúra kombinációja arra készíti a vállalkozókat, hogy a kormányzati tisztviselők figyelme elől a szürkegazdaságba lépjenek át, vagy korrupcióba keveredjenek tevékenységük előmozdítása érdekében.⁴⁸ A büntetés-végrehajtás reformjához és átalakításához

⁴⁶ MARKOV–DOICHINOVA–DERELIEVA 2016.

⁴⁷ ANDVIG–TODOROV 2011.

⁴⁸ GROSESCU 2017.

szükséges világos jövőkép és stratégia hiánya alig változott a szocializmus 1989-es vége óta.⁴⁹ Bulgária 2009-ben kezdeményezte büntető törvénykönyvének átfogó reformját. Az általános rendelkezésekről szóló szakasz tervezetét 2012 januárjában tették közzé konzultáció céljából. Az új büntető törvény eltörölte a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélküli életfogytiglani szabadságvesztést, megváltoztatta a próbára bocsátás szabályait, valamint eltörölte a kitüntető címek, kitüntetések, katonai rendfokozatok átvételének jogától való megfosztás szankcióját. Emellett megemelte a súlyos bűncselekmények felső büntetési határát, szigorúbb feltételeket határozott meg a visszaeső bűnözők számára, és szabályozta a kiskorúak büntetőjogi felelősségét.⁵⁰ A bolgár büntetőpolitika a büntetőjog szigorúbb szabályaival az állami kontrollt erősíti. A társadalomnak címzett üzenet egyértelmű: a bűnözés elleni küzdelem egyetlen hatékony módja a büntetés szigorítása.

A szabadságvesztés kérdését mind a közvélemény, mind az EU figyelmen kívül hagyta. A börtönök marginális jelentőséggel bírnak, a büntető felelősségre vonási eljárás végén helyezkednek el, és számos egyéb problémával is terheltek.⁵¹ Másrészt a fogvatartottak körülményeit és jogait hosszasan vizsgálják a nem kormányzati dokumentumok,⁵² csakúgy, mint az igazságszolgáltatás hatékonyságával kapcsolatos strukturális kérdéseket, valamint a büntetés-végrehajtási rendszerben feltárt korrupciót és hiányosságokat. A büntetés-végrehajtás működése az azt jellemző két végretekintésre fókuszál: a túlbüntetésre (a romák esetében) és az alulbüntetettre (a szervezett bűnözésben részt vevők).⁵³

2006-ban hatályba lépett a bolgár büntetőeljárás törvénykönyv (CPC) és a bűncselekmények áldozatainak megsegítéséről és pénzügyi kártalanításáról szóló törvény. Az utóbbi törvényben szabályozott segítségnyújtás és anyagi kártérítés csak az áldozatok speciális körére vonatkozik, nagyrészt a szűkös pénzügyi helyzet miatt.⁵⁴ Ugyanezért az áldozatok segélyezéséről szóló törvény is csak néhány bűncselekménytípus áldozatainak kínál segítséget és kártérítést.

Az elmúlt években Bulgáriában olyan változások is történtek a büntető törvénykönyvben és a büntetőeljárás törvényben, amelyeket a médiában megjelent konkrét bűnesetek váltottak ki. Ezek a változások azt mutatják, hogy a „büntető populizmus” Bulgáriában is előfordul, és a politikai gyakorlat szerves része.⁵⁵

⁴⁹ GOUNEV 2013.

⁵⁰ GOUNEV 2013.

⁵¹ GOUNEV–BEZLOV 2006.

⁵² Bulgarian Helsinki Committee 2002.

⁵³ GOUNEV 2013.

⁵⁴ ILCHEVA–MARKOV–YORDANOVA 2014.

⁵⁵ DOSEVA 2021.

Cseh Köztársaság

A koordináció hiánya jellemzi a Cseh Köztársaság büntető igazságszolgáltatási politikáinak fejlődését 1989 után.⁵⁶ A büntetési kérdésekkel foglalkozó tudományos szakemberek, elsősorban az akadémiai szféra képviselői, új generációs törvényeket dolgoztak ki, amelyek a rehabilitáció, a helyreállító igazságszolgáltatás és a közösségi szankciók szerepét hangsúlyozzák, azaz a büntetőjogot *ultima ratió*ként jelölik meg, ami a kriminálpolitika megelőző (nem reaktív) modelljét állítja rendszerbe.⁵⁷ A végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazásának akadályai fokozatosan növekedtek, így viszonylag kevés elkövető került börtönbe. A csehországi elítéltek azonban hosszabb ideig vannak bebörtönözve a magas büntetési minimumok miatt. Az Igazságügyi Minisztérium megkezdte az új büntető törvénykönyv kidolgozását, de nem hozott létre szakmai csoportot a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos problémátréteg vagy stratégia kidolgozására. Az intézményi „reformok” csupán a minisztérium folyamatos átszervezését és a közalkalmazottak létszámának csökkentését jelentették.⁵⁸

Az 1970-es és 1980-as évek politikai légkörét mélyen érintette az emberi jogokról folytatott diskurzus. Ennek a diskurzusnak azonban elhanyagolható közvetlen hatása volt a börtönrendszerre, amely kissé ambivalens fejlődésen ment keresztül az úgynevezett „normalizáció” során (ezt a kifejezést az 1970-es és 1980-as évekre használták Csehszlovákiában).⁵⁹ Az ellenzéki csoportok erőfeszítései a Charta 77 (a 70-es és 80-as években a demokratikus ellenzék legerősebb platformja Csehszlovákiában), az Igazságtalanul Vádoltak Védelméért Bizottság, valamint az olyan nemzetközi szervezetek tevékenysége, mint az Amnesty International vagy a Helsinki Bizottság, meghatározónak bizonyultak a börtönrendszer további fejlődése szempontjából, különösen 1989 után.⁶⁰ Ezt követően a rendszert humanizálni és modernizálni kellett, hogy biztosítsák az elítéltek alapvető emberi jogainak tiszteletben tartását. A cseh kriminológia nagy hagyományokkal rendelkezik. A terület jelenlegi kutatásának fő irányai ígéretes szerepet mutatnak a cseh kriminálpolitika alakításában és a cseh kriminológusoknak a tágabb, a nemzetközi kontextusba való integrálásában.

Magyarország

Magyarország megőrizte politikai stabilitását, annak ellenére, hogy a választópolgárok a rendszerváltáskori jobbközép kormányról balközépre, majd jobbközépre, majd ismét balközépre váltottak, mígnem 2010-ben a szavazati hajlandóság jelentősen a jobboldali pártok felé tolódott el. 2010-ben a volt jobboldali ellenzéki

⁵⁶ DRÁPAL 2021.

⁵⁷ KEREZSI 2013.

⁵⁸ DRÁPAL 2021.

⁵⁹ BOUKALOVÁ et al. 2016.

⁶⁰ PINEROVÁ-LOUČ 2020.

párt, a Fidesz és partnere, a Kereszténydemokrata Néppárt aratott elsőprő győzelmet, és az új választási szabályok értelmében kétharmados többséget szerzett. Az Országgyűlés 2011 tavaszán a két demokratikus ellenzéki párt nélkül fogadta el Magyarország új Alaptörvényét. A miniszterelnök 2014 júliusában egy beszédében azt mondta: „az az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam”.⁶¹ A 2010 óta kormányzó magyar kormány az EU-tagállam első populista kormányzata, amely folyamatosan távolodott el a liberális demokráciától.⁶² A Covid-19-járvány során a végrehajtott hatalom további koncentrációja valósult meg. A parlament lehetővé tette, hogy a kormány rendeleti úton kormányozzon, ami – különböző okokra hivatkozva – azóta is fennáll. 2010-től 2022-ig a kormánypárti Fidesz nagy utat tett meg: utat épített a rendpárti szemléletű párttól a rendpárti rezsimig.⁶³

A kriminálpolitika józan mértéktartása 2010-ben, a kétharmados többség megszerzésével kezdett megváltozni, amikor „A rendet végre!” szlogen megfogalmazódott. Immár 12 éve növekvő társadalmi és politikai feszültségek, súlyos konfliktusok keletkeznek a társadalom perifériáinak büntető populizmus miatti elkülönülése miatt.⁶⁴

A Büntető törvénykönyv (Btk.) módosítása bevezette az erőszakos visszaesők hosszú távú elkülönítését. A „három csapás” első változatát a kormányváltás utáni Btk. 2010-es módosítása tovább szigorította. A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés (TÉSZ) visszakerült a büntetési rendszerbe: 2008-ban 10 tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt rab volt a hazai börtönökben, 2023-ban pedig már 72 fő. A Btk. módosítása pedig tovább szigorította a büntetés-végrehajtást. Az új Btk. egyik legjelentősebb újszerű eleme a büntető felelősségi korhatár leszállítása. 2013-tól már a 12. életévüket betöltött gyerekek is büntetőeljárás keretében vonhatók felelősségre, kilenc kiemelten súlyos, erőszakos bűncselekmény elkövetéséért. A bíróságok a leszállított korhatár bevezetése óta – 14 éven aluliakkal szemben átlagosan – évi 13 ítéletet hoztak, ráadásul ezekből csak mintegy évi 9 rendelkezett a legszigorúbb javítóintézeti nevelésről. A büntetőeljárás törvény 2010-es módosítása megszüntette továbbá a fiatalkorúak bíróságainak kizárólagos illetékességét is. Azóta kérdéses, hogy létezik-e egyáltalán a fiatalkorúak külön igazságszolgáltatása.⁶⁵ Az okok kezelése helyett a kormány technikákat és eszközöket javasolt a büntetőpolitika számára, a fennálló feszültségek kezelésére.

A magyar büntető igazságszolgáltatást a 2010-es évek közepétől „neoklasszikus” szellemiség jellemzi: (1) a neokonzervatív retributív megközelítés egyre fokozódó szigora és erősödése, (2) populista igények megfogalmazása, a kodifikáció, valamint a „precedens” és „fantom” törvényhozás térhódítása, továbbá (3) a jogalkotásban az *ultima ratio* elvének gyengítése.⁶⁶

⁶¹ MINISZTERELNÖKI KABINETIRODA 2014; GÁRDOS-OROSZ 2020.

⁶² BARTHA-BODA-SZIKRA 2020.

⁶³ GEVA 2018.

⁶⁴ GÖNCZÖL 2022.

⁶⁵ CSEMÁNÉ VÁRADI 2012.

⁶⁶ PAP-TÓTH 2021.

Lengyelország

2001-es megalakulása óta a Jog és Igazságosság Pártja (PiS) fokozatosan következetesen populista álláspontra helyezkedett, kihasználva az erősödő establishment-ellenes hangulatokat. A PiS megőrizte az egy témára összpontosító jellemzőjét: a törvényes és rendvédelmi kérdésekre koncentrált, és több büntetőintézkedést és szigorúbb büntetőpolitikát hirdet. A 2015-ös választásokon győztes PiS egy-párti kormányt alakított, és populista többségi módon bevezetheti mindazokat a változtatásokat, amelyeket kampánya során ígért.⁶⁷ A büntető populizmus jelensége a lengyel kriminálpolitikában tovább erősödött.⁶⁸ A PiS által hirdetett büntető igazságszolgáltatás politikájának lényege a büntetés megtorló funkciójának állandó hangsúlyozása és a szigorúbb büntetőjogi intézkedések ígérete az emberek igazság- és biztonságérzetének helyreállítására. Ezeket a politikai elképzeléseket rutinszerűen igazolják az emberek jogaira való hivatkozások, valamint a közvélemény-kutatásokon megmért lakossági attitűdök. 2018-ban a lengyel Btk. módosítása szigorúbb büntetést írt elő néhány bűncselekményre: bevezették a tényleges életfogytiglani szabadságvesztést, a fegyházbüntetés új minimális és felső határát szabályozták stb. Elméleti szakemberek, szakértők és ellenzéki pártok képviselői is hangsúlyozták, hogy a változtatások populista jellegűek, amit nem indokol a bűnözés adott állapota vagy a társadalom biztonsága.⁶⁹

Az új büntetéstani felfogáshoz szorosan kapcsolódik a büntetési gyakorlat, amely túlmutat a modern társadalmakban kialakított normákon, és produktív (rehabilitáló), mérsékelt és racionális büntetést ajánl, miközben sok hasonlóságot mutat a premodern korban érvényben lévő normákkal, amikor a pusztító, illetve érzelmi büntetés dominált.⁷⁰ A jogszabályok gyakran érzelmi töltetű elnevezést kapnak. 2018-ban a miniszeri reformprogram *Kíméletlenség a bűnözőkkel szemben* című szakaszának tervezete szigorúbb szankciókat ír elő a „bestiális elkövetőkre” úgy, hogy a szabadságvesztés törvényi kockázatának felső határát 20 és 25 évre emeli. Ez a jogszabály tiltja a 15 éven aluli kiskorú megerőszakolása miatt életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt személyek idő előtti szabadon bocsátását, ha a cselekmény az áldozat halálát okozta. Egy ilyen szűk célcsoportra vonatkozó törvény megalkotása éppen azt nélkülözi, ami a törvény egyik lényeges vonása kellene hogy legyen: az általánosságot.

A legutóbbi választások után 2023 októberében a Donald Tusk vezette ellenzéki koalíció vette át a kormányt. Részletes tervet tettek le az asztalra az igazságszolgáltatás függetlenségének helyreállításáról. Donald Tusk lengyel miniszterelnök egyik legnagyobb kampányígérete az volt, hogy visszaállítják a lengyel jogállamiságot, hogy ezzel megnyissák az uniós források előtt az utat, illetve Lengyelország az Európai Ügyészség intézményéhez csatlakozik.

⁶⁷ MILLARD 2010.

⁶⁸ DEMBIŃSKI 2019.

⁶⁹ LIPÍŃSKI 2021.

⁷⁰ SZAFRAŃSKA 2015.

Románia

Szakmai vélemények szerint a rendszerváltás után a román kriminálpolitika nehezítette a bűnözés kezelését azzal, hogy egyes magatartási problémákat (például lézengés, csavargás, hajléktalanság) büntetőjogi kérdésként kezelt; nem veszi figyelembe a szociális jog, a munkajog vagy a kiskorúak büntetőjogi felelősségének sajátos keretei által biztosított normákat.⁷¹ Ezzel nyilvánvalóvá vált a büntetési rendszer válsága.⁷² A közelmúltban a politikusok elkezdtek vitatkozni a büntetési rendszer enyhítésének szükségességéről, majd a 2014 óta hatályos büntetőjog csökkentette a bizonyos típusú bűncselekményekre alkalmazható szankciókat. A büntető szabályok immár tartalmazzák a börtönbüntetés alternatíváit (hétvégi büntetés vagy házi őrizet). Érdeemes megemlíteni, hogy a román jogban lehetőség van a rendkívül drasztikus büntetések alkotmányossági felülvizsgálatára, és erre van is példa az Alkotmánybíróság gyakorlatában. Ezek a határozatok foglalkoznak a büntetőjogi büntetés szükségességével és arányosságával, segítik az állami büntetőpolitika alakítását, és a jogot a társadalmi valósághoz igazítják.⁷³

A román Alkotmánybíróság úgy vélte, hogy a büntetőügyekben folytatott ítélkezési gyakorlata majd „kijelöli” a büntetőjogi büntetés mint végső megoldás elvének érvényesülését és a jogszabály alkotmányos korlátait. Ezek az alkotmányos korlátok korlátoznák a jogalkotó mérlegelési jogkörét a jogalkotás során, de összhangban kell lenniük a kriminálpolitikával, és koherensen kell tükrözniük az alkotmányos elveket és normákat.⁷⁴

Szlovákia

Ján Kuciak oknyomozó újságíró és menyasszonya 2018. februári meggyilkolása a polgári felháborodás katalizátora lett, ami jelentős változásokat hozott a szlovák politikai szintéren.⁷⁵ Kuciak a halála előtt egy olyan befolyásos üzletember-maffiafőnök üzelmeit igyekezett feltárni, aki nagyon közeli kapcsolatban állt a kormánnyal, a rendőrséggel, bírókkal és ügyészekkel. A gyilkossággal kapcsolatos nyomozás hozzájárult a politikusok, a vállalkozások és a bűnözői alvilág közötti informális kapcsolatokról szóló jelentések nyilvánosságra hozatalához. Az ügybe ugyan belebukott a harmadik Fico-kormány, de megnyerte a 2023-as előrehozott választást. Fico visszatérése sikerült, de nagy ára volt: újbóli hatalomra kerülése után lefejezték a rendőrséget, megszüntették a speciális ügyészséget, majd a közszolgálati televízió került célkeresztbe.

⁷¹ TIUGAN 2020.

⁷² SUMANARU 2012.

⁷³ STAN 2018

⁷⁴ SAFTA 2019.

⁷⁵ DĚBIEC–GROSKOWSKI 2019.

Szlovákia kormányzó pártja egy konzervatív, enyhén nacionalista/nativista és egyre populistább politikai párt. Konzervatív jobboldali irányultsága (keresztény értékek, családi értékek, hazaszeretet) a büntető igazságszolgáltatást célzó populista politikák felé hajlik. Várható volt, hogy a „törvény és rend” retorika jól illeszkedik a párt felfogásához. A büntető igazságszolgáltatás korábban nem volt elsődleges téma a politikában. Az ellenzéki pártok és a média folyamatosan a korrupció és a fehérgaléros bűnözés elleni küzdelem fontosságát jelezte, és a nyilvános vitában gyakran hangzott el a „foglyul ejtett állam” kifejezés. Nem sok vita zajlott azonban a büntető igazságszolgáltatási politikáról. A szlovák büntető törvénykönyv minőségi paramétereinek vizsgálatára irányult kutatás azonban kitért a büntető törvények módosítási gyakoriságására és ennek kriminálpolitikai hatására.⁷⁶ A dokumentum szerint Szlovákiában is létezik a széles körben elterjedt és leegyszerűsítő tévhit, hogy a büntetések szigorítása eredményezi a bűnözés csökkenését. E felfogás szerint az elkövető nem az alapvető jogokkal és szabadságokkal rendelkező személy, hanem a társadalom ellensége. A szakirodalom szerint a szlovák büntetőpolitika nagymértékben célvezérelt, és a közvélemény befolyásolja. Az is tény viszont, hogy a gyakori módosítást túlnyomórészt objektív okok indokolták, elsősorban az EU-tagság elnyerése.⁷⁷

Szlovénia

A migráció kérdése ma zajos felhangokkal övezett probléma. A nemzeti joghatóságok korlátozó bevándorlás-ellenőrzési rendszereket fogadtak el, és a különböző irányultságú kormányok egyre gyakrabban alkalmaznak büntetőjogi intézkedéseket a „bevándorlási probléma” megoldására. Az őrizetbe vétel, a kiutasítás és az elrettentés a migrációra adott domináns politikai válasz lett, amely sürgős kérdéssé vált Szlovéniában. Az ország egykori belső jugoszláv határa 2007-ben lett az Európai Unió schengeni határa, amelyre speciális biztonsági és felügyeleti kötelezettség vonatkozik. A schengeni határ döntő fontosságú a „krimmigráció”, vagyis a (polgári) bevándorlási jog és a büntetőjog közötti eltűnő határvonal megértéséhez.⁷⁸ A 2015 őszén ezen a határon felállított drótkerítés felerősítette az ellenséges elrettentés hatását.⁷⁹

2008-ban Szlovénia bevezette az életfogytiglani börtönbüntetést, amely – úgy tűnt – helyettesíti és mérsékli a büntetőjog szigorát. Habár a büntetés már 11 éve része volt a szlovén büntető törvényeknek, a gyakorlatban még egyszer sem alkalmazták.⁸⁰ Az alkalmazása mellett érvelők a büntető populista állításokat ismétlik. Noha a szigorú szankciók népszerűek a politikusok és a közvélemény körében, az igazságszolgáltatás óvatossága a rendelkezések alkalmazásával. Az 1990-es évekig a szlovén bünte-

⁷⁶ ŠANTA-ČENTĚŠ 2018.

⁷⁷ MENCEROVÁ–TOBIÁŠOVÁ–TURAYOVÁ 2013.

⁷⁸ STUMPF 2006; HAUZINGER 2016.

⁷⁹ BAJT 2019.

⁸⁰ FILIPČIČ 2019.

tési rendszert a rehabilitációs cél jellemezte,⁸¹ az elmúlt évtizedekben Szlovéniában is megjelentek az európai országok többségét jellemző tendenciák: a megtorló retorika alkalmazása és a büntetések szigorítása. A fogvatartottak száma Szlovénia 1991-es függetlenné válása óta több mint kétszeresére nőtt (a bírák egyre több és hosszabb börtönbüntetést szabnak ki), aminek különböző, de egymással összefüggő okai vannak, a jogszabályi változásoktól a társadalmi és gazdasági változások viszonyáig.

A kelet-közép-európai országok büntetőpolitikájának két alapkérdése

A kriminálpolitika az állam belpolitikájának szerves része. Hagyományosan kétféleképpen kezelhető: tudományként és a központi kormányzat által támogatott általános politika részeként. Az állami hatóságok által elérni kívánt célok, feladatok, prioritások soha nincsenek egyszer s mindenkorra kijelölve. Megállapításuk, de felülvizsgálatuk is a társadalmi fejlődésnek, a különféle állami érdekek és szükségletek megvalósítási szándékának, valamint a kül- és belpolitikai szférában előforduló helyzeteknek a figyelembevételével történik. Módosíthatók a korábbi célok és feladatok megvalósítása után, de a megvalósítás különböző okok miatti ellehetetlenülése esetén is.⁸² Nincs olyan céltudatos, következetes és éleslátású kriminálpolitika, amely huzamosabb ideig következetesen megvalósítható, és amelyet ne zavarna meg a politikai hatalom változása. Gyakori, hogy a politikai szereplők bizonyos értelemben „alkalomnak” tekintik a médiaszenzációt keltő bűncselekményeket a személyes politikai befolyásuk növelésére. Még több szigorítást ígérnek, ezzel is erősítve a büntető igazságszolgáltatás punitivitását.

Michael Tonry szerint a kriminálpolitikai trendek országonként eltérők, és az elmúlt 30 évben nem követtek egységes mintát.⁸³ Ugyanakkor vannak olyan tendenciák, amelyek egy irányba mutatnak. Ilyen például a százezer lakosra eső bebörtönzési ráta, amely jól jelzi a kriminálpolitika szigorának időbeli változását.

Tömeges bebörtönzés

Lappi-Seppälä finn kriminológus tanulmányozta a kriminálpolitika és a börtönbüntetés alkalmazása közötti kapcsolatot. Megállapításai szerint a büntetés szigorúsága szorosan összefügg a jóléti ellátás színvonalával, a jövedelmi egyenlőség, az intézményekben vetett bizalom különbségeivel, valamint az ország politikai és jogi kultúrájával. Ezek a tényezők közvetlenül és közvetve befolyásolják a büntetőpolitika tartalmát.⁸⁴ Ezért alkalmas a százezer lakosra jutó bebörtönzési rátával mérni az alkalmazott bün-

⁸¹ PETROVEC 1998.

⁸² GÁL 2020.

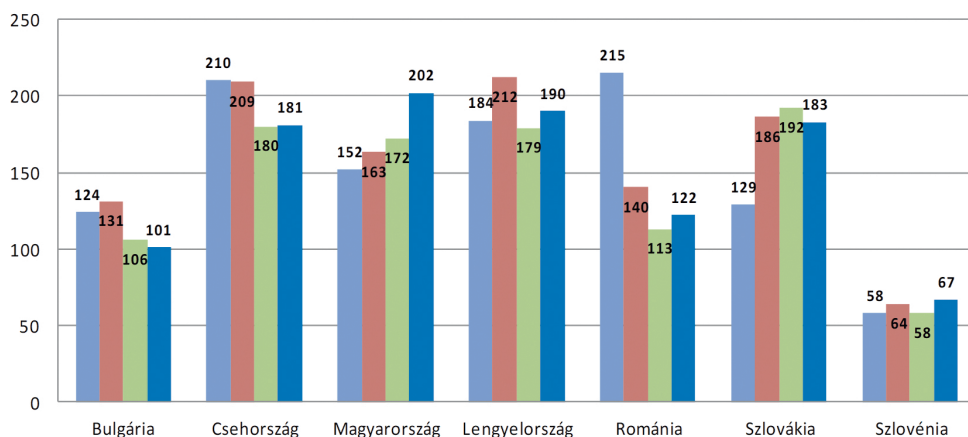
⁸³ TONRY 2004.

⁸⁴ LAPPI-SEPPÄLÄ 2011.

tetőpolitika szigorúságát. Kelet-Közép-Európa országaiban a 30 év független törvényhozás és a régió országaiban különálló büntető igazságszolgáltatási rendszerek létrehozása után is tovább él a szigorú büntetési kultúra hagyománya. A lengyel és a cseh büntetés-végrehajtási rendszer is rendkívül hosszú büntetéseket alkalmaz: az átlagos büntetés-időtartam hat év körül mozog, szemben az 1,5-ös uniós átlaggal.⁸⁵

A tömeges bebörtönzés a társadalmi kontroll egyik formája, amelyet az állami büntető hatalom intenzív felhasználásával gyakorolnak. A kormányzati szigor központi szerepet játszik a kelet-közép-európai országok életének igazgatásában, és tömegesen érint bizonyos társadalmi csoportokat (például a szegényeket és a kisebbségeket). Az elmúlt 20 évben Lengyelország és Csehország gyors ütemben épített új börtönöket, és az 1990-es évek eleje óta 30–55%-kal növelte börtönkapacitását.⁸⁶ Az Eurostat 2015 és 2017 közötti börtönnépességre vonatkozó adatai szerint Magyarországon ebben az időszakban volt a legmagasabb a börtönök túlzsúfoltsága.⁸⁷ 2020 nyarára – új börtönök építése helyett – könnyűszerkezetes konténerépületekkel bővítették tíz büntetés-végrehajtási intézet kapacitását, 2750 új férőhelyet kialakítva.

A fejlesztésre szükség is volt, mivel az egész EU-ban a lakosság számához viszonyítva Magyarországon vannak a legtöbb börtönben (202 fő/100 000 lakos). Az EU-országok között rekorder Magyarországot a V4-es országok követik: Lengyelországban 190, Csehországban 181 és Szlovákiában 183 a százezer lakosra számított fogvatartotti ráta (1. ábra).

1. ábra: Börtönnépességi ráta (100 ezer lakosra)

Forrás: a szerző szerkesztése World Prison Brief [é. n.] alapján

Összehasonlításképpen, a lengyel fogvatartottak száma valamivel magasabb, mint Franciaországban, de a lakosságszám csaknem feleakkora. A legszembetűnőbb

⁸⁵ LŐRINCZ 2009.

⁸⁶ HANEY 2011.

⁸⁷ CSEMÁNÉ VÁRADI 2020.

példák Litvánia, Észtország, Lettország és a Szlovák Köztársaság, ahol százazer lakosonként 173 és 234,9 közé esik a bebörtönzöttek aránya. A kelet-európai országokban általában magasabb az egy nevelőtisztre jutó fogvatartottak száma. Ez a ráta Lengyelországban és Észtországban a legmagasabb: 4,7, illetve 4,9.⁸⁸

Migráció és krimimigráció

A migrációs politika 2015 óta folyamatosan a politikai pártok napirendjén szerepel. A kelet-közép-európai országok kormányai a nemzetbiztonság kritikus elemeként politikai programjukba foglalták a bevándorlási és menekültügyi kérdéseket,⁸⁹ és jogi szabályok sora szisztematikusan vezette be a migráció kriminalizálásának mechanizmusait.⁹⁰ Paradox módon – mivel három V4-országban szinte nem volt bevándorló – a migrációs válság minden visegrádi országban hozzájárult a nacionalizmus és az idegengyűlölet megerősödéséhez. A menekültválság megmutatta azt a szakadékot, amely a szolidaritásban hívó régi és az új EU-tagállamok között húzódik. A visegrádi országok (például Lengyelország és Magyarország) politikusai kihasználták a válságlehetőséget, és a már jól bevált populizmust egy új elemmel, a nacionalizmussal egészítették ki.⁹¹

A közelmúltbeli európai menekültválság jobban megérthető – véli Bajt –, ha a nacionalizmust a kollektív paranoia egy formájaként elemezzük, amely elősegíti a bevándorlás kriminalizálását.⁹² Az Ukrajna elleni közelmúltbeli orosz háborús támadás azonban jobban megvilágította a menekültkérdést, és aktiválta a civil és kormányzati segítségnyújtást. Egyelőre nem világos, hogy az ukrán menekültek problémája más-ként keretezi-e a migráció kérdésének kelet-közép-európai országok általi megítélését.

A migráció biztonsági kérdéssé redukálódva kizárólag a mozgásban lévő emberek „humán menedzselését” jelenti, az „áramlásban” érintettek személytelenné válnak. Az országhatáron megnyilvánuló büntető hatalom mindig kényszerítést jelent: kiutasítást, kitoloncolást, kriminalizálást és – a tömeges mobilitásra válaszul – büntetést.⁹³ A biztonságiasítás folyamata egyben a kirekesztés mechanizmusa: megfosztás a területtől, a tartózkodási helytől, az állampolgárságtól, a közszolgáltatásoktól, az emberségtől és az állampolgárság egalitárius ígéretétől.⁹⁴ Minden uniós polgárnak joga van az Unión belüli szabad mozgáshoz. Habár az EU-n belüli mobilitásnak vannak problémásnak tekintett formái: például a romáké vagy általában a kelet-közép-európai állampolgároké, akiket az érintett uniós polgárok migránsnak, sőt „szegénységi bevándorlónak” vagy „szociális turistának” tekintenek. A romák poli-

⁸⁸ European Prison Observatory 2019.

⁸⁹ WITOLD 2017.

⁹⁰ STUMPF 2006.

⁹¹ STOJAROVÁ 2018; KLAUS et al. 2018.

⁹² BAJT 2020.

⁹³ BARKER 2017.

⁹⁴ BAAR–IVASIUC–KREIDE 2019.

tikai, társadalmi-gazdasági és kulturális biztonságiasítása központi szerepet játszik a diszkrimináció és a kirekesztés folyamataiban.⁹⁵

Úgy tűnik, a kelet-közép-európai országok az olyan társadalmi problémákat, amelyeket nem tudnak megoldani, fallal veszik körbe: 1. Virtuális és igazi betonfalak veszik körül a szegregált roma telepeket. 2. A rendszerváltásig az illegális határátlépés bűncselekménynek számított a régióban, az elaknázott határzár megakadályozta, hogy a szocialista országok állampolgárai elhagyják saját országukat. 3. A nemzeti határokon továbbra is vezeték nélküli kerítés épül, mert az illiberális kelet-európai kormányok ismét zárt országokat akarnak létrehozni. A kívülről érkező emberek olyan társadalmi problémát jelentenek, amelyet falak építésével kell távol tartani. A 2015-ös migrációs válság azt is megmutatta, milyen könnyű visszatérni a leegyszerűsített, jogokat korlátozó, fizikai helyeket bezáró kriminálpolitikához.

Következtetés: Közös múlt – (kissé) eltérő utak

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a kelet-közép-európai országok társadalomfejlődésében és szociálpolitikájában látható hasonlóságokat öt tényező határozza meg:

- a) a hasonló kezdetek a szuverén nemzetállamok létrehozásában és a kommunizmusról szerzett közös tapasztalataik;
- b) a nagyjából egyidejű átalakulásuk a piacgazdaság felé;
- c) az EU-csatlakozással az európai struktúrákhoz való illeszkedés és az intézményi megoldások megtalálása;
- d) a formális intézményekbe vetett alacsony bizalom;
- e) a közgondolkodás rendies mintázatai.

Nos, mit lehet mondani a kelet-közép-európai országok kriminálpolitikai szempontból kissé eltérő útjairól? Először is azt, hogy a régióban egyrészt csak a mérték különbözik és nem az irány, másrészt a változás mértéke államtól és kontextustól függően eltérő. A vizsgált országoknak közös történelme van, hiszen egykor mindannyian kommunista ellenőrzés alatt álltak. Ez alakította a régió sajátos politikai, kulturális, gazdasági és társadalmi kontextusát. Az iparosítás és a modernizáció tekintetében még ma is Európa elmaradott részének tekinthető. Ezek a társadalmak jelenleg is biztonsági válságokat élnek át. A bűnözéstől való félelem, illetve a társadalmi és egyéni biztonság elvesztésének válsága mély, a zűrzavar pedig még mélyebb.

A látszólag homogén (a második világháború alatti és utáni etnikai tisztogatás, valamint a kommunista rezsim politikája által meghatározott) felszín alatt az átalakulás időszakában az egyenlőtlenség különböző struktúrái alakultak ki és szilárdultak meg. Ezekben a társadalmakban egyre nő a szakadék a gazdagok és a szegények között, ami a különböző társadalmi osztályok közötti egyenlőtlenség növekedését

⁹⁵ KOLASZYŃSKI 2020.

okozza. A társadalom refeudalizálódik: létrejönnek a társadalmi létra tetején és alján lévő szorosan összefonódó hálózatok, a klientelizmus, valamint ezek összekapcsolásának mintái, a nem egalitárius és nem kollektivista értékminták.⁹⁶ A Durkheim által megfogalmazott „anómiás” helyzet, az explicit társadalmi normák hiánya vagy a normák kölcsönös ütközése létező valóság a posztkommunista világban. Még csak nem is specifikus valamelyik régióbeli országra. Érdeemes figyelni Jakab György elemzésére, amelyben Magyarország példáján keresztül mutatja be, hogy miért „nem dolgozódott ki” a kompromisszumokra épülő konszenzusos politikai kultúra, és a közélet minimumára épülő versengő együttműködés helyett a politikai életben hogyan maradt fenn a rendi (törzsi) viszonyokra jellemző ellenségkereső hatalomtechnikai szemlélet és gyakorlat.⁹⁷ A bizonyítékok azt jelzik, hogy ezt a mechanizmust nem a demokrácia, hanem a társadalmi instabilitás működteti. A régióban „visszatérő politikai hagyomány a domináns állampárt autokratikus uralma, amely nemcsak a társadalom alrendszerait hozza rendi jellegű függő helyzetbe, hanem a még működő ellenzéki pártokat is a saját részévé teszi”.⁹⁸ Harminc évvel a rendszerváltás után a legtöbb kelet-közép-európai országban még mindig a problémák egyedülálló tárháza érzékelhető. A régió országaiban jellemzővé vált a demokratikus fékek és el-lensúlyok szisztematikus és gyors eltávolítása a jogrendszerből, valamint a médiának (közrádió és -televízió) a kormány szócsövévé degradálása.

A régióbeli országok közelmúltban liberalizált társadalmi jelentős biztonsági válságokat él meg. 1989 után a kommunizmusból a demokráciába való átmenet a rendőrségi erők átalakítását hozta, és (legalábbis átmenetileg) jelentősen csökkentette a rendőrség bűnmegelőzési és felderítési képességét.⁹⁹ A polgárjogi reformok széles köre megszüntette a korábbi igazságszolgáltatási rendszer visszaéléseit, általánosan is korlátozta a rendfenntartó hatóságok hatalmát, megvédte az állampolgárokat a hatóságok bizonyos gyakorlataival szemben, és csökkentette a büntetés szigorát. A rendszerváltást követő demokratikus reformok csökkentették a büntetési rendszer punitivitását azzal, hogy eltörölték a halálbüntetést, javították a börtönkörülményeket, és fokozatos hangsúlyváltás történt a szabadságvesztéstől az alternatív büntetések (közösségi munka, mediáció) felé.

Ma is sokféle hiány azonosítható e társadalmak működésében. Témánk szempontjából az egyik legfontosabb, hogy a jóléti gondolkodás soha nem vált a kelet-közép-európai országok büntetőpolitikájának integráns részévé. E társadalmak a rendfenntartást, a bebörtönzést és a büntetés-végrehajtást részesítik előnyben a társadalmi rend fenntartása érdekében. A büntető rehabilitáció során a kontroll-eszközök mindig felülírták a segítő-támogató módszereket.

A globalizáció hatása legközvetlenebbül a migráció formájában érte el ezeket az országokat. Egy részüknél elegendő volt a migráció virtuális fenyegetése is a va-

⁹⁶ KARSTEDT 2003.

⁹⁷ JAKAB 2024.

⁹⁸ JAKAB 2024.

⁹⁹ SPARROW 2015.

lói félelmek felkeltéséhez. A régió minden országa hasonlóan reagált: drótkerítés-építés és a problémák kriminalizálása volt a válasz.

A kelet-közép-európai országok politikájában egyre gyakoribb a rendpárti gondolat. Az utóbbi 10–15 évben – köszönhetően a populista politikai erők térnyerésének – kriminálpolitikai paradigmaváltás zajlik a régióban, amelyet a nemzeti identitás részeként definiálható büntető nacionalizmus jellemez. A szilárd kormánypártokkal rendelkező régióbeli országok kevésbé visszafogottak a büntetőpolitikában. A nagy populista pártok megjelenése a kelet-közép-európai országokban (Lengyelországban az utóbbi kormányváltásig, illetve Magyarországon és Szlovákiában) a büntetőpolitikát is populista irányba terelte.¹⁰⁰ A nacionalista főszereplő a populista szereplők (Fidesz, SMER, PiS) jelentik. A populista politikai pártok konstitutív jellemzője a rugalmasság, amely a pártrendszerek instabilitását eredményezi.¹⁰¹

A régió országaiban nem jellemző a nyilvános szakmai vita a szigorodó büntetési rendszer következményeiről és a kriminálpolitika kívánatos irányairól. A társadalmi gondok orvoslására a politika számára új tér nyílt a büntető megoldásoknak tulajdonított erő újbóli felismerésével. A büntetés erejének új elismerését jelenti, hogy a meglévő normák és ítélkezési gyakorlat összemosza a (homályosan meghatározott) biztonság és a (hasonlóan nem kellően definiált) jólét fogalmát. Harminc év független törvényalkotás és a régió országaiban megszülető önálló büntető igazságszolgáltatási rendszerek létrehozása után is a hosszú tartamú büntetésre épülő punitív megközelítés jellemző. A régiós országok többségében a jogalkotó a Covid-19-világjárvány miatt elrendelt külön jogi felhatalmazással az „oldalajtón” keresztül szigorítja a büntetőjogot. Ezen országok némelyike (például Lengyelország és Magyarország) olyan kriminálpolitikai gyakorlatot folytat, amely a bűnözéssel kapcsolatos összes problémát egyetlen módszerrel, a büntetések szigorításával próbálja megoldani. A „keményen a bűnözéssel” (és egyéb társadalmpolitikai problémákkal) szemlélet elterjedése a közép-európai régióban nemcsak a politikai tradíciókra épül, de azt is jelzi, hogy a kormányzatok politikája elsősorban a társadalmi kontroll, és nem a szociális jólét köré szerveződik. A bűnözés elleni küzdelem amerikai stílusra váltott: a szociális jólét helyett a társadalom ellenőrzése a cél.

Felhasznált irodalom

- AEBI, Marcelo F. – TIAGO, Mélanie M. (2018): *SPACE I – 2018 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison Populations*. Strasbourg: Council of Europe.
- ANDVIG, Jens – TODOROV, Bojko (2011): *Anti-Corruption in Public Procurement. Balancing the Policies*. Sofia: Center for the Study of Democracy. Online: https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2011/2011_11_Anti-Corruption_in_Public.pdf

¹⁰⁰ HANEY 2011.

¹⁰¹ STOJAROVÁ 2018.

- BAJT, Veronika (2019): The Schengen Border and the Criminalization of Migration in Slovenia. *Comparative Southeast European Studies*, 67(3), 304–327. Online: <https://doi.org/10.1515/soeu-2019-0024>
- BAJT, Veronika (2020): Crimmigration and Nationalist Paranoia. In KOGOVŠEK ŠALAMON, Neža (szerk.): *Causes and Consequences of Migrant Criminalization*. Cham: Springer, 171–189. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-43732-9_9
- BALOGH Jenő (1908): *Nyomor és bűntettek*. Budapest: Franklin Társulat.
- BARKER, Vanessa (2017): Penal Power at the Border: Realigning State and Nation. *Theoretical Criminology*, 21(4), 441–457. Online: <https://doi.org/10.1177/1362480617724827>
- BARTHA, Attila – BODA, Zsolt – SZIKRA, Dorottya (2020): When Populist Leaders Govern: Conceptualizing Populism in Policy Making. *Politics and Governance*, 8(3), 71–81. Online: <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2922>
- BARTHA, Attila et al. (2021): *Populist Governance and Policies in Europe*. Democratic Efficacy and the Varieties of Populism in Europe, EU Horizon 2020 Research. Online: <https://openarchive.tk.mta.hu/498/1/DEMOS-wp-populist-governance-central-governments.pdf>
- BEREND T. Iván (2021): Kelet-Európa nem létezik? *Élet és Irodalom*, 2021. július 23. Online: www.es.hu/cikk/2021-07-23/berend-t-ivan/kelet-europa-nem-letezik.html
- Bulgarian Helsinki Committee (2002): *Bulgaria's Prisons*. Sofia: Bulgarian Helsinki Committee.
- BODA Zsolt et al. (2014): Politikától vezérelve. A büntető populizmus diskurzusai a magyar politikában és a médiában. *Politikatudományi Szemle*, 23(3), 69–94. Online: <http://real.mtak.hu/id/eprint/135673>
- BOUKALOVÁ, Hedvika et al. (2016): Česká kriminologie – dlouhá tradice, slibná současnost. *Česká Kriminologie*, 1(1), 1–9.
- CHRISTIE, Nils (1981): *Limits to Pain. The Role of Punishment in Penal Policy*. Eugene: Wipf and Stock.
- COHEN, Stanley (1972): *Folk Devils and Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*. London: MacGibbon and Kee.
- CSEMÁNÉ VÁRADI Erika (2012): A Janus-arcú kriminálpolitika, avagy a fiatalkori bűnözéssel szembeni fellépés aktuális kérdései. In STIPTA István (szerk.): *Collegium Doctorum Konferencia*. [elektronikus dok.] Paper: 6, Miskolc: Bibor Kiadó. 404.
- CSEMÁNÉ VÁRADI, Erika (2020): Harmful Effects of Imprisonment, Overcrowding in Prisons – Facts, Reasons, and the Way Forward. *Central European Journal of Comparative Law*, 1(1), 27–50. Online: <https://doi.org/10.47078/2020.1.27-50>
- DAEMS, Tom (2007): Engaging with Penal Populism. The Case of France. *Punishment & Society*, 9(3), 319–324. Online: <https://doi.org/10.1177/1462474507077578>
- DĘBIEC, Krzysztof – GROSZKOWSKI, Jakub (2019): *Frustration and Hope. Slovakia after Kuciak's Murder*. Warsaw: Ósrodek Studiów Wschodnich, Centre for Eastern Studies.
- DEMBIŃSKI, Jacek (2019): Przejawy populizmu penalnego w rozwiązaniach prawno-karnych z zakresu przestępczości przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. *Biuletyn Kryminologiczny*, (26), 9–31. Online: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3751696>
- DOSEVA, Delyana (2021): Съществува ли наказателен популизъм в България? Сборник с доклади от национална конференция на докторантите в областта на правните науки, (1), 95–105.
- DRÁPAL, Jakub (2021) Punitive by Negligence: The Myths and Reality of Penal Nationalism in the Czech Republic. *European Journal of Criminology*, (4), 1549–1567. Online: <https://doi.org/10.1177/14773708211063753>
- EFREMOVA, Marina A. et al. (2019): Trends of Modern Russian Criminal Policy in the Russian Federation. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(1), 144–154. Online: [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1\(39\).15](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1(39).15)
- EMSLEY, Clive (2007): *Crime, Police, and Penal Policy. European Experiences 1750–1940*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199202850.001.0001>

- European Prison Observatory (2019): *Prisons in Europe. 2019 Report on European Prisons and Penitentiary Systems*. Online: www.prisonobservatory.org/upload/Prisons%20in%20Europe.%202019%20report.pdf
- FAIR, Helen – WALMSLEY, Ron (2021) *World Prison Population List*. 13th edition. Online: www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_13th_edition.pdf
- FATIC, Aleksandar (1997): *Crime and Social Control in 'Central'-Eastern Europe. A Guide to Theory and Practice*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780429463594>
- FAULKNER, William (1951): *Requiem for a Nun*. New York: Random House.
- FEUERBACH, Anselm (1847): *Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts*. Gießen: Georg Friedrich Hayder Verlag.
- FILIPČIČ, Katja (2019): Life Imprisonment in Slovenia. *Crimen*, 10(3), 225–238. Online: <https://doi.org/10.5937/crimen1903225F>
- FRICZ Tamás (2014): Átmenetek a kommunizmus-szocializmusból a demokráciába Kelet- és Közép-Európában. *Polgári Szemle*, 10(3–6), 65–77. Online: https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2014._3-6.szam_6.pdf
- GALEV, Todor et al. (2011): *Crime and Punishment. Studying Justice System for Shaping Criminal Policy*. Sofia: Center for the Study of Democracy. Online: https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/20704.pdf
- GÁL, István László (2020): The Possible Impact of the COVID-19 On Crime Rates in Hungary. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, 7(1), 165–177.
- GALLO, Zelia A. (2015): Punishment, Authority, and Political Economy: Italian Challenges to Western Punitiveness. *Punishment & Society*, 17(5), 598–623. Online: <https://doi.org/10.1177/1462474515615695>
- GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina (2020): The Reference to Constitutional Traditions in Populist Constitutionalism – The Case of Hungary. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 61(1), 23–51. Online: <https://doi.org/10.1556/2052.2021.00298>
- GARLAND, David (2001): *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226190174.001.0001>
- GETOŠ KALAC, Anna-Maria – FEUERBACH, Lea (2023): On (Measuring) Recidivism, Penal Populism and the Future of Recidivism Research: Neuropenology. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 14(1), 1–28. Online: <https://doi.org/10.32984/gapzh.14.1.1>
- GEVA, Dorit (2018): On the Ordonationalist Political Party. The French National Front and Hungary's Fidesz. *MaxPo Discussion Paper*, (1), 49–56. Online: <https://sase.org/wp-content/uploads/2018/05/2-Geva-final.pdf>
- GOUNEV, Philip (2013) Soft and Harsh Penalties in Bulgaria. In RUGGIERO, Vincenzo – RYAN, Mick (szerk.): *Punishment in Europe: A Critical Anatomy of Penal Systems*. London: Palgrave Macmillan, 206–225. Online: https://doi.org/10.1057/9781137028211_10
- GOUNEV, Philip – BEZLOV, Tihomir (2006): The Roma in Bulgaria's Criminal Justice System. From Ethnic Profiling to Imprisonment. *Critical Criminology*, 14(3), 313–338. Online: <https://doi.org/10.1007/s10612-006-9015-z>
- GÖNCZÖL, Katalin (2022): 'Let There Be Order!' Rising Criminal Populism in Hungary. *Archives of Criminology*, 44(1), 107–122. Online: <https://doi.org/10.7420/AK2021.06>
- GROSESCU, Raluca (2017): Criminal Justice and Historical Master Narratives in Post-1989 Bulgaria and Germany. *European Politics and Society*, 18(1), 66–80. Online: <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1269446>
- GRZYMALA-BUSSE, Anna (2019): How Populists Rule: The Consequences for Democratic Governance. *Polity*, 51(4), 707–717. Online: <https://doi.org/10.1086/705570>
- HANEY, Lynne (2011): The Politics of Punishment in Postsocialist Eastern Europe. *Straus Institute Working Paper*, (6), 1–31. Online: www.law.nyu.edu/sites/default/files/siwp/WP6Haney.pdf

- HANEY, Lynne (2016): Prisons of the Past: Penal Nationalism and the Politics of Punishment in Central Europe. *Punishment & Society*, 18(3), 346–368. Online: <https://doi.org/10.1177/1462474516645686>
- HAUTZINGER Zoltán (2016): *Idegen a büntetőjogban*. Pécs: AndAnn Kiadó.
- HOLLÁN Miklós – PALLAGI Anikó (2018): *Körend és közbiztonság, kriminálpolitika. Válaszok a bűnözésre*. Szakanyag e-learning-képzéshez. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- ILCHEVA, Miryana – MARKOV, Dimitar – YORDANOVA, Maria (2014): Challenges before Victims' Protection in Bulgaria in View of Harmonizing Protection Frameworks Throughout the European Union. In WILIŃSKI, Paweł – KARLIK, Piotr (szerk.): *Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aid*. Poznań: Adam Mickiewicz University, 163–170. Online: <http://hdl.handle.net/10593/12050>
- IRK Ferenc (1993): Kriminálpolitika – nemzetközi kitekintés. *Ügyészségi Értésítő*, (3), 13–24.
- ITURRALDE, Manuel (2008): Emergency Penalty and Authoritarian Liberalism. Recent Trends in Colombian Criminal Policy. *Theoretical Criminology*, 12(3), 377–397. Online: <https://doi.org/10.1177/1362480608093312>
- JAKAB György (2024): A NER után... *Élet és Irodalom*, 2024. május 10. Online: www.es.hu/cikk/2024-05-10/jakab-gyorgy/a-ner-utan.html
- JAREBORG, Nils (1995): What Kind of Criminal Law Do We Want? On Defensive and Offensive Criminal Law Policy. *Scandinavian Studies in Law*, 14. Online: <https://doi.org/10.18261/8253017766-02>
- KARSTEDT, Susanne (2003): Legacies of a Culture of Inequality: The Janus Face of Crime in Post-Communist Countries. *Crime, Law and Social Change*, 40, 295–320. Online: <https://doi.org/10.1023/A:1025767204705>
- KEREZSI Klára (2012): *Konfrontáció és kiegyezés. A helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. Akadémiai doktori értekezés. Online: <http://real-d.mtak.hu/id/eprint/492>
- KEREZSI, Klára (2013): Is There Such a Thing as European Crime Control Policy? In BODY-GENDROT, Sophie et al. (szerk.): *The Routledge Handbook of European Criminology*. London: Routledge, 55–73.
- KEREZSI Klára (2020): Trend lesz-e (a jövőben is) a bűnözés csökkenése? *Magyar Tudomány*, 181(5), 577–590. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.2>
- KLAUS, Witold et al. (2018): Refugees and Asylum Seekers in Central European Countries: Reality, Politics and Creation of Fear in Societies. In KURY, Helmut – REDO, Sławomir (szerk.): *Refugees and Migrants in Law and Policy. Challenges and Opportunities for Global Civic Education*. Cham: Springer, 457–494. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-72159-0_21
- KOLASZYŃSKI, Mateusz (2020): Overseeing Surveillance Powers – The Cases of Poland and Slovakia. *Politika nacionalne bezbednosti*, 18(1), 69–86. Online: <https://doi.org/10.22182/pnb.1812020.3>
- KÓNYÁNÉ KUTRUCZ Katalin szerk. (1986): *Vámbéry Rusztém emlékkötet*. Budapest: MTA Magyar Kriminológiai Társaság.
- LACEY, Nikola – SOSKICE, David – HOPE, David (2018): Understanding the Determinants of Penal Policy: Crime, Culture and Comparative Political Economy. *Annual Review of Criminology*, 1, 195–217. Online: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-032317-091942>
- LAHTI, Raimo (2020): Multilayered Criminal Policy: The Finnish Experience Regarding the Development of Europeanized Criminal Justice. *New Journal of European Criminal Law*, 11(1), 7–19. Online: <https://doi.org/10.1177/2032284419898527>
- LAPPI-SEPPÄLÄ, Tapio (2011): Explaining Imprisonment in Europe. *European Journal of Criminology*, 8(4), 303–328. Online: <https://doi.org/10.1177/1477370811411459>
- LÉVAY, Miklós (2020): The Driving Forces of the Penal Policy of Hungary in the 2010s with Special Regard to the Preparation of the Criminal Code of 2012. *ELTE Law Journal*, (2), 25–41.
- LIGETI Katalin (2009): Kriminálpolitika és pönológia. In BORBÍRÓ Andrea – KEREZSI Klára (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I*. Budapest: Országos Bűnmegelőzési Bizottság, 59–85.

- LIPÍŃSKI, Artur (2021): Poland. Economic Policy, Criminal Justice Policy and Family Policy in Poland, Country Report, Prepared for the DEMOS Project. In *Populist Governance and Policies in Europe*. Democratic Efficacy and the Varieties of Populism in Europe, Appendix, 78–120.
- LISZT, Franz von (1905): Der Zweckgedanke im Strafrecht. (Marbuger Universitätsprogramm 1882. Abgedruckt Z.III 1.). In *Band 1 (1875–1891)*. Berlin–Boston: De Gruyter. Online: <https://doi.org/10.1515/9783112382264-008>
- LŐRINCZ József (2009): Börtönügy Európában a 2006-os Európai Börtönszabályok tükrében. In HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 262–290.
- MARKOV, Dimitar – DOICHINOVA, Maria – DERELIEVA, Lyubomira (2016): *Policies on Drugs in Bulgarian Prisons. Background Report*. Online: www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=510615
- MATUS, Jean Pierre (2023): Penal populism. In AMBOS, Kai – MARTÍNEZ, José (szerk.): *Göttingen Handbook on Latin American Public Law and Criminal Justice*. Baden-Baden: Nomos, 649–658. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4624933>
- MENCEROVÁ, Ingrid – TOBIÁŠOVÁ, Lýdia – TURAYOVÁ, Yvetta (2013): *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka*.
- MILLARD, Frances (2010): *Democratic Elections in Poland, 1991–2007*. London: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203872727>
- MINISZTERELNÖKI KABINETIRODA (2014): *A munkaalapú állam korszaka következik*. Online: <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik>
- PALLAGI Anikó (2014): *Büntetőpolitikái az új évszázad első éveiben*. PhD-disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola.
- PETROVEC, Dragan (1998): *Kazen brez zločina: prispevek k ideologijam kaznovanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- PINEROVÁ, Klára – LOUČ, Michal (2020): 1989: The Czech Prison System at a Crossroads. *Securitas Imperii*, (1), 124–169. Online: www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2020/07/SI_36_s124-169.pdf
- PRATT, John (2007): *Penal Populism*. London – New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203963678>
- PRATT, John – MIAO, Michelle (2017): Penal Populism: The End of Reason. *The Chinese University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper*, 9(13), 71–105. Online: <https://ssrn.com/abstract=2903819>
- RADICS, George B. – CIOCCHINI, Pablo (2023): Law and Order. Legal Institutions and Penal Populism. In BUCHANAN, Ruth et al. (szerk.): *The Oxford Handbook of International Law and Development*. Oxford: Oxford University Press, 671–686. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192867360.013.50>
- RUSCHE, Georg (1978): Labor Market and Penal Sanction. Thoughts on the Sociology of Criminal Justice. *Crime and Social Justice*, (10), 2–8.
- RUSCHE, Georg – KIRCHHEIMER, Otto (1939): *Punishment and Social Structure*. Columbia University Press, New York. Online: <https://doi.org/10.7312/rusc92484>
- RZEPLIŃSKA, Irena (2013): An Evergreen or Forgotten Subject: Relationship among Crime, Criminology and Criminal Policy. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii*, (20), 51–55. Online: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7835605>
- SAFTA, Marieta (2019): The Principle of Ultima Ratio in the Case-Law of the Constitutional Court of Romania. *Conferința Internațională Educație și Creativitate pentru o Societate Bazată pe Cunoaștere – DREPT*, (13), 64–74.
- ŠANTA, Ján – ČENTĚŠ, Jozef (2018): Qualitative Aspects of Criminal Code of the Slovak Republic and Reasons for Its Amendment. *Studia Prawnoustrojowe*, (41), 79–96.
- SPARROW, Malcolm K. (2015): Measuring Performance in a Modern Police Organization. *Psychosociological Issues in Human Resource Management*, 3(2), 17–52.

- STAN, Adrian (2018): Considerații cu la proporționalitatea sancțiunilor penale. Limitele controlului Curții Constituționale. *Revista Română de drept penal al afacerilor*, (1), 65–90.
- STEEN, Sara – BANDY, Rachel (2007): When the Policy Becomes the Problem. Criminal Justice in the New Millennium. *Punishment & Society*, 9(1), 5–26. Online: <https://doi.org/10.1177/1462474507070548>
- STOJAROVÁ, Věra (2018): Populist, Radical and Extremist Political Parties in Visegrad Countries Vis à Vis the Migration Crisis. In the Name of the People and the Nation in Central Europe. *Open Political Science*, 1(1), 32–45. Online: <https://doi.org/10.1515/openps-2018-0001>
- STUMPF, Juliet (2006): The Crimmigration Crisis: Immigrants, Crime, and Sovereign Power. *American University Law Review*, 56(2), 367–419.
- SUMANARU, Livia (2012): Unele Europa de Interdisciplinaritate în Abordarea Problematicii Recidivismului. *Analele Universității de Vest din Timișoara – Seria Drept*, (1), 118–137.
- SZAFRAŃSKA, Michalina (2015): *Penalny populizm a media*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Online: <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/e5d5b5a2-a5ce-4f15-9f4c-54d1d2dff74e/content>
- TIUGAN, Horia-Șerban (2020): Vagabondajul și Cerșetoria. Între politica penală a mizeriei și mizeria politicii penale. *Curierul Judiciar*, 19(5), 273–282.
- TONRY, Michael (2004): Why Aren't German Penal Policies Harsher and Imprisonment Rates Higher? *German Law Journal*, 5(10), 1187–1206. Online: <https://doi.org/10.1017/S207183220001316X>
- 10+1 Good Practices in Preventing Intolerance, Discrimination, and Group Hatred in Central and Eastern Europe. Online: https://csd.eu/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2020_06/CEE_Compendium_final.pdf
- VÁMBÉRY Rusztem (1907): *Büntetőjog*. I. kötet, 8. §. Büntetőpolitika. Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Online: http://kriminologia.hu/files/1002vambery02_2.pdf
- VAN BAAR, Huub – IVASIUC, Ana – KREIDE, Regina (2019): The European Roma and Their Securitization: Contexts, Junctures, Challenges. In BAAR, Huub van – IVASIUC, Ana – KREIDE, Regina (szerk.): *The Securitization of the Roma in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–25. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-77035-2_1
- VILKS, Andrejs (2019): 'Criminal Policy as a Basis for the Sustainable Development or Public Security. *US-China Law Review*, 16(7), 293–301. Online: <https://doi.org/10.17265/1548-6605/2019.07.004>
- Where Have All the Burglars Gone? *The Economist*, 2013. július 20. Online: www.economist.com/briefing/2013/07/20/where-have-all-the-burglars-gone
- World Prison Brief [é. n.]. Online: www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data

ABSTRACT

Punitive Populism Versus Punitive Nationalism: Criminal Politics in East-Central Europe

Klára KEREZSI

This study examines the criminal policy development of Central and Eastern European (CEE) countries. The analysis covers the values and approaches that characterise the development of criminal policy, examines the political and policy instruments used by the Central and Eastern European governments to achieve their political goals, and highlights the specific characteristics of the region's criminal policy. Similar beginnings characterised these countries in the establishment of the sovereign nation-state, as well as in their experiences with communism. Their transition to a market economy occurred roughly simultaneously, and the difficulties of adapting to EU structures were common. In post-communist countries, the

lack of trust in formal institutions was a similarly defining feature. The elite that came to power during the regime change made a mistake when they examined the functioning of the criminal justice system in the region's countries only from the perspective of human rights and did not consider the socio-psychological consequences of social changes. At the time, it was not possible to foresee that the "oversupply" of populist politicians would not only characterise the countries of Central and Eastern Europe at the turn of the millennium. Three decades after the fall of state socialism, the political concepts of populism and nationalism and their connection to criminal policy help to clarify what characterises the criminal justice system of Central and Eastern European countries.

Keywords: Central and Eastern Europe, criminal policy, criminal justice policy, penal populism, migration, prison population